

УДК 343.41

**ДОДЕРЖАННЯ ПРИНЦИПУ «МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ЗУМОВЛЕНОСТІ
І ПРИПУСТИМОСТІ» ПРИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПОСЯГАНЬ
НА ОСНОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ**

Лантінов Я. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація: Стаття присвячена дослідженню можливості дотримання принципу «міжнародно-правової зумовленості і припустимості» при криміналізації посягань на основі громадянського суспільства України, як важливого етапу теоретичної розробки питань кримінально-правової охорони. Вивчається координація з Конвенцією Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод». Зроблено огляд положень законодавства про кримінальну відповідальність деяких країн європейського регіону та пост-СРСР.

Ключові слова: основи громадянського суспільства України, кримінальна відповідальність, криміналізація, компаративний.

Анотация: Статья посвящена исследованию возможности соблюдения принципа «международно-правовой обусловленности и допустимости» при криминализации посягательств на основы гражданского общества Украины, как важного этапа теоретической разработки вопросов уголовно-правовой охраны. Изучается координация с Конвенцией Совета Европы «О защите прав человека и основоположных свобод». Произведен обзор положений законодательства об уголовной ответственности некоторых стран европейского региона и пост-СССР.

Ключевые слова: основы гражданского общества Украины, уголовная ответственность, криминализация, компаративный.

Annotation: The article investigates the possibility of observing the principle of «international legal admissibility and conditionality» in the criminalization of attacks on the foundations of civil society in Ukraine as an important stage of development of theoretical issues of criminal law protection. We study the coordination of the European Council Convention of human rights and fundamental freedoms. Reviews the legal provisions on criminal liability of some countries in the European region and the post-Soviet Union.

Key words: foundations of civil society in Ukraine, criminal responsibility, criminalization, comparative.

Актуальність наукового забезпечення кримінально-правової охорони основ громадянського суспільства визначається: а) трансформацією українського суспільства в інформаційне; б) активізацією громадян та їх об'єднань (волонтерській рух, добровольці тощо); в) реформуванням органів державної влади та місцевого самоврядування; г) реформуванням правової системи. Зазначені обставини обумовлюють доцільність теоретичного обґрунтування кримінально-правової охорони основ громадянського суспільства, складовою частиною якої виступає криміналізаційний розрахунок, стадією якого, у свою чергу, виступає вивчення можливості додержання принципу «міжнародно-правової зумовленості і припустимості».

Стан розробки заявленої проблематики має подвійну характеристику – вчення про криміналізацію у теорії кримінального права є сформованим та, одночасно, таким, що активно розробляється, питання ж кримінально-правової охорони основ громадянського суспільства ще не отримали комплексної розробки, на усунення цієї прогалини і розраховано цю статтю. Стан розробки питань вчення про криміналізацію та його бачення стосовно складу та змісту підстав та принципів криміналізації було викладено автором у попередніх публікаціях [1-3].

Завданням цієї публікації є перевірка гіпотези про можливість забезпечити додержання принципу «міжнародно-правової зумовленості і припустимості» при криміналізації посягань на основі громадянського суспільства України.

Методами дослідження обрано – парадигмальний, догматичний, використання структури складу злочинів, криміналізаційного розрахунку.

Зважаючи на той факт, що підставою криміналізації визнано напрям державної політики, яка полягає у сприянні розвитку громадянського суспільства України, що цим вже забезпечено додержання Конституції України і принципи «конституційної адекватності» та «загально-правової узгодженості» окремого розгляду не потребують. Тим більш, ці питання фактично з'ясовано у попередніх підрозділах. Також застосування критеріїв додержання законодавчої техніки при формулюванні кримінально-правових норм повністю замінило проведення аналізу з додержанням принципів «повноти складу», «процесуальної припустимості», «відсутності прогалин закону та не надмірності заборони», «визначеності і єдності термінології». Таким чином, підлягає розгляду питання про доцільність застосування принципу «міжнародно-правової зумовленості і припустимості», як такого, що доповнює систему підстав та критеріїв криміналізаційного проектування та перевірки.

Своєрідне місце цього принципу пояснюється тим, що він не входить ані до підстави криміналізації, ані до її критеріїв, а складає один з можливих її приводів. Так, на думку М. І. Хавронюка необхідність виконання зобов'язань за міжнародно-правовими договорами, ратифікованими парламентом – це не підстава, а привід для криміналізації [4]. За висновком О. О. Житного визнання міжнародно-правової зумовленості кримінально-правової заборони підставою криміналізації діяння не

виправдане ані положеннями матеріального кримінального права, ані принципами вітчизняної кримінальної політики, не відповідає місцю зазначеного чинника у системі детермінант криміналізації та його зв'язкам з іншими елементами цієї системи [5, с. 125-126]. Погоджуючись з дослідниками, слід додати, що серед загальних вимог до законопроектів, які досліджувалися у попередніх публікаціях, присутня вимога, додержання якої й забезпечує відповідність «принципу міжнародно-правової зумовленості кримінально-правової заборони». Дійсно, забезпечення відповідності законопроекту положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини сприятиме не лише сприйняттю його як частини нормативного корпусу гармонізованого [6] з європейським, але й сприятиме фактичній реалізації цього закону на користь забезпечення прав людини.

Порівняння запропонованого проекту криміналізації посягань на основі громадянського суспільства України демонструє той факт, що він не лише не суперечить положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, але здатний сприяти підвищенню ступеню її виконання та реалізації у національних умовах. Так, у названій конвенції Ради Європи учасники зобов'язуються поважати права людини, тобто за ст. 1 Конвенції «гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції» [7]. У розділі I цієї Конвенції прямо називаються такі права та свободи: право на життя (ст. 2), заборона катування (ст. 3), заборона рабства і примусової праці (ст. 4), право на свободу та особисту недоторканість (ст. 5), право на справедливий суд (ст. 6), право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8), свобода думки, совісті та релігії (ст. 9), свобода вираження поглядів (ст. 10), свобода зібрань та об'єднання (ст. 11), право на шлюб (ст. 12), право на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13), заборона дискримінації (ст. 14). Як відомо, інститути громадянського суспільства утворюються з метою забезпечення реалізації прав учасників або інших людей (правозахисні організації). Від так кримінально-правова охорона їх належного утворення та функціонування є одним із засобів охорони названих прав і свобод. Отже, запровадження законопроекту з криміналізації посягань на основі громадянського суспільства України здатне сприяти встановленню додаткового правового засобу забезпечення прав і свобод людини гарантованих Конвенцією Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод».

Наступним етапом опрацювання висунутої гіпотези є огляд законодавства про кримінальну відповідальність окремих країн. Метою такого огляду є виявлення властивостей підходів до криміналізації посягань на основі громадянського суспільства притаманних певним націям. До бази порівняння включаються ті статті національних кримінальних (карних, пенітенціарних тощо) кодексів (далі – КК), якими встановлюються підстави кримінальної відповідальності за діяння, які можна вважати

посяганнями на основі громадянського суспільства [8].

У результаті здійснення заявленої операції отримано інформацію щодо встановлення кримінальної відповідальності за посягання на основі громадянського суспільства у національних КК. КК Азербайджанської республіки містить ст. ст. 167 «Перешкоджання здійсненню релігійних обрядів», 167-1 «Примус до віросповідання», 167-2 «Незаконне виробництво, ввезення, продаж або розповсюдження літератури, предметів релігійного призначення та інших інформаційних матеріалів релігійного змісту», 168 «Посягання на права громадян під приводом здійснення релігійних обрядів», 169-1 «Примус до членства в політичній партії», 277 «Посягання на життя державного чи громадського діяча (терористичний акт)». КК Республіки Вірменія містить ст. ст. 162 «Утворення об'єднань, які посягають на права осіб, або посягають на особистість, або керівництво ними», 305 «Вбивство державного, політичного чи громадського діяча». КК Республіки Беларусь містить ст. ст. 193 «Організація або керівництво громадським об'єднанням, релігійною організацією, які посягають на особистість, права і обов'язки громадян», 193-1 «Незаконні організація діяльності громадського об'єднання, релігійної організації або фонду або участь у їх діяльності», 195 «Перешкоджання законній діяльності релігійних організацій», ст. 164 «Хто проповідує ненависть на релігійному ґрунті усно, друком, шляхом дій чи іншим способом». КК Болгарії містить ст. ст. 165, ст. 166. КК Королівства Нідерландів містить ст. ст. 145, 146, 147, 147-а (статті Особливої частини КК Болгарії, Голландії, Данії, КНР, Польщі, Японії не мають назв). КК Грузії містить статті 155 «Незаконне перешкоджання здійсненню релігійних обрядів», 166 «Перешкоджання створенню політичного, громадського або релігійного об'єднання або його діяльності». КК Королівства Данії містить §140. КК Республіки Казахстан містить ст. 141 «Порушення рівноправності громадян». КК Китайської Народної республіки містить ст. ст. 251. КК Киргизької Республіки містить ст. ст. 146 «Перешкоджання здійсненню права на свободу совісті та віросповідань», 147 «Посягання на особистість і права громадян під виглядом виконання релігійних обрядів», 259 «Організація об'єднання, що посягає на особистість і права громадян». КК Республіки Молдова містить ст. 185 «Посягання на особистість і права громадян під виглядом проповідання релігійних віровчень та виконання релігійних обрядів». КК Республіки Польща містить ст. ст. 194, 195, 196. КК Республіки Таджикистан містить ст. ст. 158 «Перешкоджання діяльності політичних партій та громадських об'єднань», 159 «Організація політичних партій, громадських об'єднань і релігійних організацій, які посягають на особистість і права громадян», 160 «Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, демонстрацій, пікетувань та вуличних походів», 161 «Перешкоджання проведенню зборів, мітингу, демонстрації, ходи, пікетування або участі в них», 310 «Посягання на життя державного чи громадського діяча Республіки Таджикистан». КК Туркменистану містить ст. 154 «Перешкоджання

здійсненню права на свободу совісті та віросповідання». КК Республіки Узбекистан містить ст. ст. 145 «Порушення свободи совісті», 216 «Незаконна організація громадських об'єднань чи релігійних організацій», 216-1 «Схиляння до участі в діяльності незаконних громадських об'єднань і релігійних організацій», 216-2 «Порушення законодавства про релігійні організації». КК Федеративної республіки Німеччини містить ст. ст. § 84 «Продовження діяльності партії, оголошеної антиконституційною», § 85 «Порушення заборони на об'єднання», § 166 «Образа віросповідань, релігійних громад та світоглядних об'єднань», § 167 «Перешкоджати відправленню релігійного обряду», § 167-а «Перешкоджання здійсненню поховального обряду». КК Швейцарської Конфедерації містить ст. 261 «Порушення свободи віросповідання та релігії». КК Естонської республіки містить ст. ст. 154 «Порушення свободи віросповідання», 155 «Примушування до вступу в релігійне об'єднання або партію і членства в релігійному об'єднанні або партії», 158 «Перешкоджання проведенню публічних зібрань, організованих відповідно до закону, і їх розгін із застосуванням насильства», 159 «Порушення свободи утворення об'єднань», 265 «Заборонені публічні збори». КК Японії містить ст. 188.

Висновки. В цій публікації підтверджено необхідність забезпечення додержання принципу «міжнародно-правової зумовленості і припустимості» при криміналізації посягань на основі громадянського суспільства України. Запровадження законопроекту з криміналізації посягань на основі громадянського суспільства України здатне сприяти встановленню додаткового правового засобу забезпечення прав і свобод людини, гарантованих Конвенцією Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод». У багатьох КК інших країн присутні статті, якими встановлюються підстави кримінальної відповідальності за окремі прояви посягань на основі громадянського суспільства, проте цілісного відповідного інституту не виявлено.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лантінов Я. О. Щодо необхідності врахування положень національного законодавства при визначенні криміналізації, як елементу правотворюючої діяльності / Я. О. Лантінов // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право» – Х. : Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – № 988. – С. 237–241.
2. Лантінов Я. О. Щодо принципів криміналізації як елементу законотворчої діяльності // Вісник кримінологічної асоціації України : Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції, присвяченої 20-річчю заснування кафедри кримінального права і кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ 12 травня 2012 року «Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції» / МВС України; Харківський нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України – Том 1. – Х. Золота миля, 2012. – С. 110–113.
3. Лантінов Я. О. Щодо необхідності дослідження підстав та принципів криміналізації у законотворчій діяльності / Я. О. Лантінов // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – № 1000. Сер. «Право» – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – С. 220–224.
4. Хавронюк Н. И. Поводы, причины, условия и способы криминализации общественно опасных деяний / Н. И. Хавронюк // Уголовное право : Стратегия развития в XXI веке : материалы междунар. науч.-практ. конф., 29–30 янв. 2004 г. / Моск. гос. юрид. акад. ; ред. кол.: А. И. Рарог (отв. ред.) и др. – М., 2004. – С. 448–453.
5. Житний О. О. Місце міжнародно-правової зумовленості заборони суспільно небезпечного діяння серед детермінант його криміналізації / О. О. Житний // Вісник Харківського нац. ун-ту внутр. справ. – 2012. – № 4 (59). – Ч. 1. – С. 121–127.
6. Дунаєва Т. Є. Деякі аспекти гармонізації законодавства України у сфері протидії корупції із законодавством європейського союзу / Т. Є. Дунаєва // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / ред. кол.: В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2009. – Вип. 18. – С. 235–242.
7. Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи // Голос України від 10.01.2001. – № 3.
8. Лантінов Я. О. Щодо визначення поняття основ громадянського суспільства України, як об'єкту кримінально-правової охорони / Лантінов Я. О. // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – № 10XX. Сер. «Право» – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – №. – С. 142–146.